

Spravedlnost

Jan Šerek

Sociální psychologie I

3. 12. 2024

Spravedlnost v mezilidských interakcích

Významné téma druhé poloviny 20. století např. ve filozofii, sociologii či sociální psychologii

Propojení s tématy legitimacy, důvěry a obecně společenské stability

V aplikovaných oblastech: zejména pracovní a politická psychologie

Motivující vs motivovaná spravedlnost

Lind (2020)

Historicky dvě sociálně psychologické linie uvažování:

1. Jak spravedlnost ovlivňuje naše postoje a chování
(spravedlnost → ???)
2. Jak naše postoje, potřeby, identity apod. ovlivňují naše vnímání spravedlnosti
(??? → spravedlnost)

Motivující vs motivovaná spravedlnost

Lind (2020)

Historicky dvě sociálně psychologické linie uvažování:

1. Jak spravedlnost ovlivňuje naše postoje a chování
(spravedlnost → ???)
2. Jak naše postoje, potřeby, identity apod. ovlivňují naše
vnímání spravedlnosti
(??? → spravedlnost)

Distributivní spravedlnost

Spravedlnost (férovost) výsledků:
jaké rozdělení považujeme za
spravedlivé

Distributivní spravedlnost

1949: Stouffer et al.

- výzkum amerických vojáků
- popis fenoménu **relativní deprivace** při hodnocení toho, co člověk dostává

Distributivní spravedlnost

1958, 1961: Homans

- mezilidské interakce jako sociální směna
- lidé si pro ně postupem času vytvářejí normativní očekávání
- zavedení pojmu distributivní spravedlnosti – zisky jsou proporční vůči investicím
- důraz na jejich relativní (vnímaný) charakter

Distributivní spravedlnost

1965: Adams - **equity theory**

- distributivní spravedlnost jako proporcionalita (= equity) mezi *vnímanými* vstupy a zisky
- provádíme srovnání s druhými či s naší historií
- inequity vede v souladu s Festingerovou teorií kognitivní disonance k napětí a distresu a snaze obnovit rovnováhu
- takové úsilí může mít kognitivní i behaviorální povahu

Distributivní spravedlnost

1965: Adams - **equity theory**

- neúměrně nízká odměna → hněv
- neúměrně vysoká odměna → pocit viny & větší výkon
- problémem určitá vágnost a obtížná falzifikovatelnost

Distributivní spravedlnost

70. léta: Deutsch, Leventhal

- destruktivnost principu equity v některých kontextech
- různost **alokačních norem**, tedy sociálních pravidel, která definují, jaké distribuce jsou spravedlivé
- alokační normy jsou navázány na cíle sociální výměny
- v praxi jsou nejčastěji různé normy kombinovány

Cíl	Spravedlnost posuzována podle ...
Solidarita	Equality

Procedurální spravedlnost

Spravedlnost (férovost) procedur,
kterými je dosaženo výsledné
distribuce

Procedurální spravedlnost

1975: Thibaut, Walker

- mezioborový výzkum na pomezí psychologie a právní vědy
- míra kontroly na procesem ovlivňuje celkovou spokojenost s výsledkem nad rámec efektu samotného rozhodnutí
- instrumentální interpretace tohoto zjištění: procedurální spravedlnost garantuje možnost oboustranně výhodné spolupráce (klíčové je tedy sledování vlastního zájmu)

Procedurální spravedlnost

80. a 90. léta: Tyler, Lind

- výzkum a systematizace prediktorů vnímané procedurální spravedlnosti
 - kvalita (férovost) rozhodovacího procesu
 - příležitost participovat – především ve smyslu možnosti vyjádřit svůj názor a diskutovat, nikoli přímé kontroly nad rozhodnutím
 - neutrální fórum – nestrannost a nepředpojatost
 - kvalita interpersonálního zacházení
 - důvěryhodné authority – jejich zájem, snaha porozumět atd.
 - důstojnost a respekt, s nimiž je s člověkem nakládáno

Procedurální spravedlnost

80. a 90. léta: Tyler, Lind

- doplněna neinstrumentální interpretace – procedurální spravedlnost lidem zprostředkovává důležité vztahové informace, např. o jejich statusu (možnost prezentovat vlastní pozici a být vyslyšen má svou vlastní důležitost nad rámec možnosti přímo proces kontrolovat)

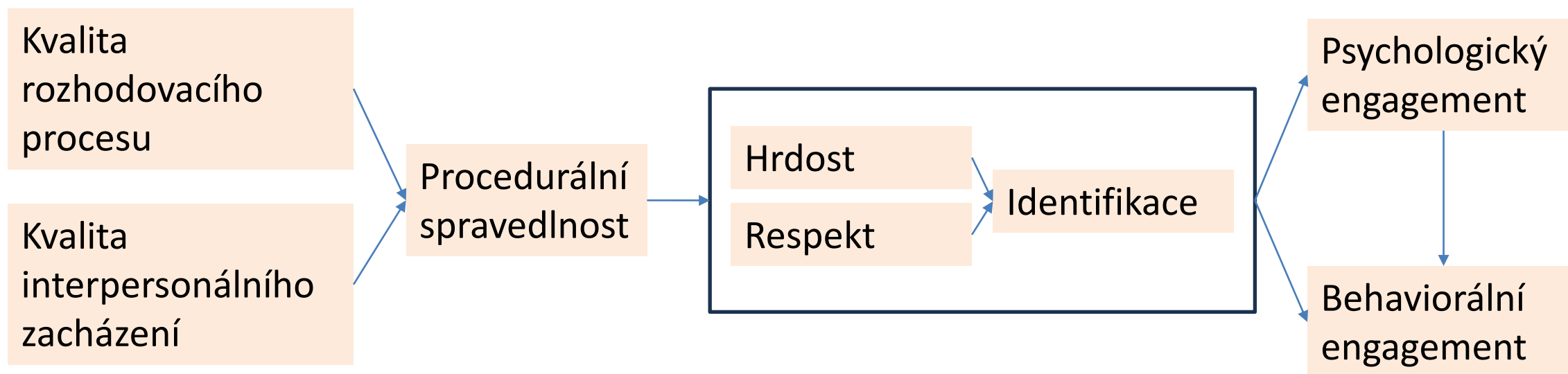
Procedurální spravedlnost

1988, 1992: Tyler, Lind – **group value model, relational model**

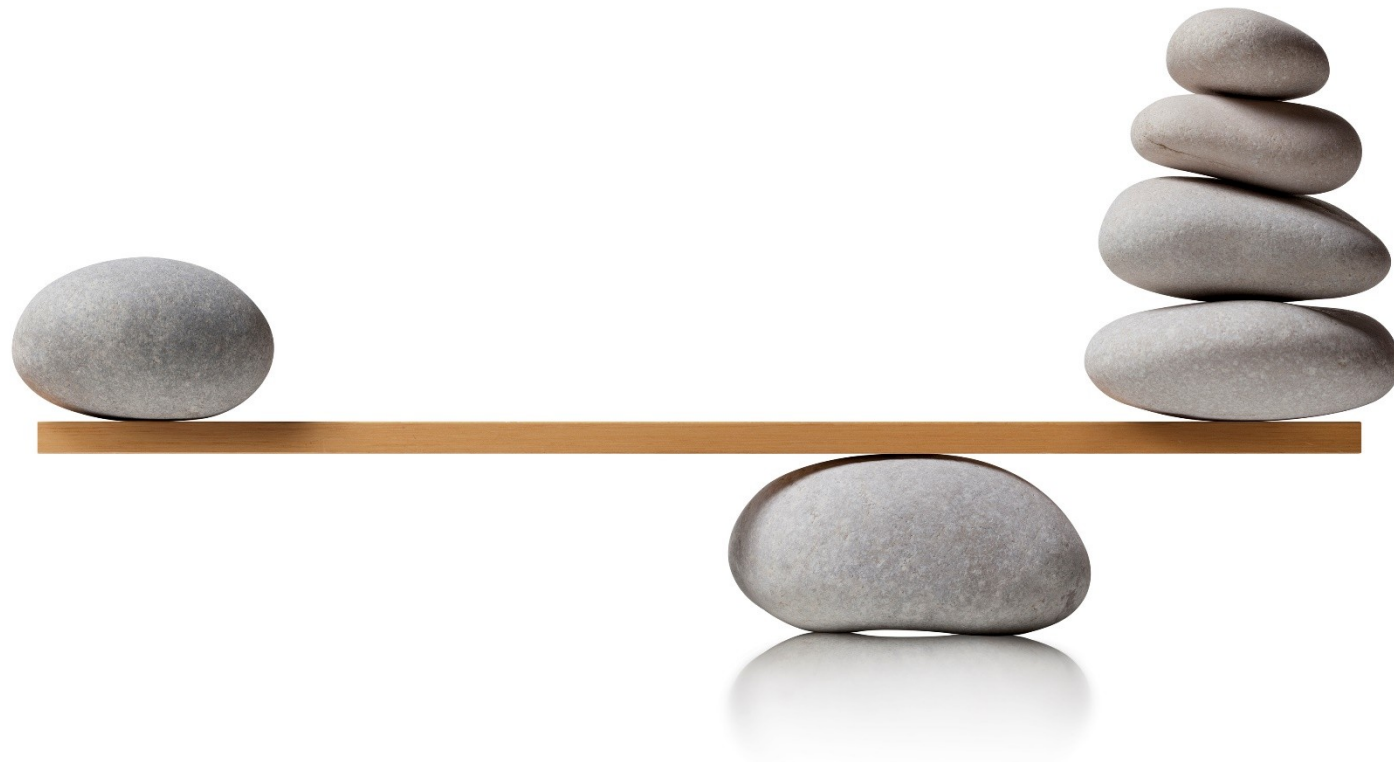
- procedurální spravedlnost vyjadřuje určité hodnoty
- dává člověku informace o povaze jeho skupiny a jeho statusu v této skupině
- procedurální spravedlnost vede k vyšší důvěře v autoritu a akceptaci jejích rozhodnutí

Procedurální spravedlnost

2000, 2003: Tyler, Blader – **group engagement model**

Procedurální vs distributivní spravedlnost?

Procedurální vs distributivní spravedlnost?

Interakční vztah mezi oběma (Brockner & Wiesenfeld, 1996):

- na procedurální spravedlnosti záleží zejména tehdy, když není přítomna distributivní spravedlnost
- nespokojenost s výsledkem aktivuje proces hledání smyslu a zvýšenou pozornost vůči dalším (procedurálním) informacím
- procedurální spravedlnost tak slouží zejména k „neutralizaci“ negativních výsledků

Procedurální vs distributivní spravedlnost?

Efekt morálního mandátu (Skitka 2002; Skitka & Mullen, 2002):

- pokud má téma silný morální náboj, spravedlnost procedury je více odvozována od výsledku

Procedurální vs distributivní spravedlnost?

2001: Lind, Van den Bos, Wilke – **fairness heuristic theory**

- lidé si na základě prvních zkušeností tvoří rychlé posouzení férovosti (*judgment phase*), kterého se následně poměrně stabilně drží (*use phase*)
- řeší tím tzv. *fundamentální sociální dilema*, zda někam patřit a s někým spolupracovat
- důraz na efekt primárnosti a nahraditelnosti
- extrémní narušení očekávání mohou vést k reaktivaci *judgment phase*

Motivující vs motivovaná spravedlnost

Lind (2020)

Historicky dvě sociálně psychologické linie uvažování:

1. Jak spravedlnost ovlivňuje naše postoje a chování
(spravedlnost → ???)
2. Jak naše postoje, potřeby, identity apod. ovlivňují naše vnímání spravedlnosti
(??? → spravedlnost)

Motivující vs motivovaná spravedlnost

Lind (2020)

Historicky dvě sociálně psychologické linie uvažování:

1. Jak spravedlnost ovlivňuje naše postoje a chování
(spravedlnost → ???)
2. Jak naše postoje, potřeby, identity apod. ovlivňují naše vnímání spravedlnosti
(??? → spravedlnost)

Víra ve spravedlivý svět

60. léta: Lerner

- série experimentů, které ukazují tendenci přeceňovat, nakolik lidé sami mohou za vlastní úspěchy či utrpení
- formulována hypotéza o potřebě věřit, že svět je místem, kde se lidem dostává toho, čeho si zaslouží

Víra ve spravedlivý svět

60. léta: Lerner

- umožňuje vnímat svět jako stabilní a podléhající nějakému řádu
- dává možnost plánovat, sledovat dlouhodobé cíle a obecně být spokojenější
- vede nicméně ke zkresleným percepčním a fenoménu tzv. blaming the victim

Víra ve spravedlivý svět

Od 70. let: Rubin, Peplau a další

- víra ve spravedlivý svět jako individuální proměnná
- pozitivně spojená s well-being, copingem, náboženskou vírou, konzervatismem či autoritářstvím

In-group bias (Brewer, 2017)

- návaznost zejména na sociálně identitní přístup
- nižší potřeba spravedlivého světa a menší zájem o distributivní i procedurální spravedlnost v případě out-groups než in-groups
- aplikace rozdílných alokačních norem – lepší výkon out-group vede k preferenci equality, zatímco lepší výkon in-group k preferenci equity

System justification theory

1994: Jost, Banaji

- máme přirozenou motivaci bránit stávající společenský systém a přeceňovat jeho spravedlnost
- činíme tak např. atribucemi viny mimo systém či stereotypy
- hlubší příčinou jsou existenční, epistemické a vztahové motivy
- existují situace, které tuto motivaci oslabují či posilují (např. závislost na systému, jeho vnímaná nevyhnutelnost či ohrožení)

Budoucí směry (Lind, 2020)

1. Propojení s přírodními vědami
2. Integrovaná teorie motivující a motivované spravedlnosti

